

արեւմտ 10 րոպէի, վեց ամիսը՝ 6 րոպէի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 Կ.
ամիսը 1 ր., հասում 5 Կ.
Բաժանորդ գրուած են թիֆլիսում միայն խմբագրատանը:

Խմբագրութեան հասցեն՝ Тифли. Редакция „Нор-Дар“
կամ Tiflis. Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրութիւնը բաց է ամէն օր (բացի տօն օրերէն) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը: Յայտարարութիւններն ընդունուած են ամէն լիզուկեքով
Յայտարարութիւններն բառին 2 Կ., բնկածներն համար կրկնապատիկ

ԲՈՎԱՆԴԱՅՈՒԹԻՒՆ

Առաջնորդող. Մեր կեանքից:
Մարտի և փետրեր:
Քրոնիկոն. — Լուրեր:
Մեզ գրում են. — Պատերազմից:
Հուշեր:
Նամակ խմբագրութեան
Գաղտնիքի վրայ ինտելիգենցիայի
մրցումը հայերի հետ վաճառականական
ասպարէզում:
Թղթակցութիւնն է. — Ա-
խալալալից: Նամակ Պարսկաստանից,
Թաւրիս:
Քաղաքական. — Անգլո-թուրք-
ական պատերազմը:
Հեռագրական:
Ցեղականութիւն:
Ցայտաբարութիւնն է:

«Նոր-Դար»-ի խմբագրութիւնը
գտնուում է վոլոդովոյա փողո-
ցում, Սապեօրնայա գրեանոցի
դիմաց, տուն № 20:

Թիֆլիս, 1 նոյեմբերի 1899 թ.

ՄԵՐ ԿԵՆՏՐՈՆ

Գիւղերը գտնուում են, քա-
ղաքները մեծանում են. գիւղացի-
ները գիւղական—երկրագործական
աշխատութիւնից փախչում են և
որոնում են քաղաքներում աւելի
գիւրջին ճանապարհով ապրուստի
միջոց, փող ձեռք բերելու պա-
րագրութիւնը:

Ժամանակի ուղին է, որ մարդիկ
ձգտում են աւելի հեշտ միջոցով
փողի տիրանալ և աւելի բարեկե-
ցիկ կեանք վարել:

Այդ շարժման աւելի ոյժ է տա-
լիս երկրի տնտեսական և այլապ-
մանները:

Զգլին, երկաթուղին, միջնաւան-
դով գործող գործարանները և երկ-
րի արդիւնաբերութեան մշակման
նորանոր եղանակները կերպարա-
նափոխեցին իւրաքանչիւր երկրի
տնտեսական և արդիւնաբերական
պայմանները և ունեն աշուշտ ի-
րենց վճարական ներդրումը ինչ-
աշխատողներին, բանագործներին, իրենց
ձեռքերի աշխատանքով ապրուստի
տնտեսական կացութեան վրայ:

Գիւղերից գիւղացիները տեղա-
փոխուում են գաւառի փոքրիկ քա-
ղաքները, այդ քաղաքներից քաղա-
քացիները տեղափոխուում են աւելի
մեծ քաղաքներ և խառնութիւն
հաստատում:

Այդպէս է Եւրոպայում, միևնոյ-
նը կրկնուում է և մեր երկրում:

Այսպէս՝ Հուշու գաւառի գիւղի-
րից տեղափոխուում են Հուշի քա-
ղաքը, հին շուշեցիները տեղափոխ-
ուում են Թիֆլիս, զրանց օրինակին
հետեւում են հարաւային Գովաթի
միւս քաղաքների բնակիչները՝ Թէ-
պլիս ոչ այնքան մեծ շտապով:

Բայց մեր երկրում այդ շարժումն
անհամեմատ մեծ չափով է տեղի

ունենում, և չի կարելի այդ երեւոյ-
թը բացատրել միայն տնտեսա-
կան դրութեան փոփոխութիւնով:

Այսպէս՝ եթէ մի գաւառում հողն
անբերրի է, օդը՝ վատագոյն, երկիրը՝
քարքարոտ և երկրաշարժութեան
համար էլ անպէտք, իսկ ցարքէ և
այլ տարափոխիկ հիւանդութիւններ
կոտորել են գիւղացիներին հողը,
կենդանիները. և այդպիսով նրանք
չեն կարող խաշնարածութեամբ
զբաղուել, իրենց ապրուստի միջոց
մատակարարել, այն ժամանակ հա-
կանախ է, որ այդ երկրի գիւղա-
ցիներն իրենց պարտքը պահելու հա-
մար պէտք է որ տեղափոխուած գիւղը
ձգեն և օտար երկրում, քաղաքնե-
րում որոնեն ապրուստի միջոց:

Բայց մենք տեսնում ենք, որ
մեր բարեբեր, զբաղաւորման պա-
րանքներից գիւղացիները քաղաք են
փախում և քաղաքի խղճովում ու
կեանք խառնուելով գործարաննե-
րում պարագլուներ են որոնում:

Ելն քրի համար պարագլուներ չէ,
որ Արցախի բարձր լեռնե-
րը, գեղեցիկ լեռնադաշտերը, կա-
նաչ հովիտները, առողջ օդը և
չուրը լողած այդ երկրի գիւղա-
ցիները Բաղու, Բալասանի, Սա-
բունի... են փախում արեւմտեայ,
որպէս զի ժողովրդական, այսինքն
(երկրի հատկացումով) փողի,
քանի կարելի է չափ և չուս փողի
տիրանան:

Յայտնի կենք, քոյրը, պառաւ-
մայրը, ծերունի հայրը և բոլոր
հարապատենքն ապրում են երի-
տաւորակ, որ ցնացել է օտար
երկրի, քաղաք փող աշխատելու և
ծնողներին, ամուսնուն և հարա-
զատներին բողբոջելու խո-
տուով:

Նրան ապրում են...

Բայց երբ պիտի վերադառնայ
նա և արդեօք վերադառնալու է...
և եթէ վերադառնալ, ինչ բերաւ
նա հայրենի տունը, բազմաւորու-
թիւն թէ թշուառութիւն:

Ահա կարծ հարցմունքներ, որոնց
պատասխանը չափ երկար է:

Պատահում է, որ այդ գիւղացի-
ները ունեն հարաւանում են,
մինչև անգամ միլիոններ տէր են
դառնում, իսկ միծմաւութիւնը,
ստուար միծմաւանութիւնն ուր է
գնում և ինչ վախճանի է հասնում:
Խնդիր է, թէ հարաւանած գիւ-
ղացիները երկրի համար բարու-
թեան թէ ապականութեան աղ-
բիւր են դառնում:

Մեր տոածի միտքը բացատրե-
լու համար պէտք է ընդունել, որ
ընդ հարաւանութիւնը մարդկանց չի
կարող բողբոջելու, այդ ամե-
նից աւելի լաւ խմանում են իրենք՝
հարաւանները, ձեռքը հարաւա-
նանքները:

Լոկ հարաւանութիւնը բողբոջու-
թեան չի բերելով, շատ շարժիչնե-

րի պատճառ է դառնում, որի հե-
տեանքները ծանրանում են նոր
հարաւանածի գաւառների, թու-
ների և ծոռների վրայ, հետեւաբար
և ամբողջ հասարակութեան վրայ:
Բայց մենք տեսնում ենք, թէ Բա-
ղու, Բալասանի վաղող գիւղացիները
վերադառնում են գիւղ և եթէ վե-
րապառնում են, ինչպէս են վերա-
դառնում:

Նոյեմբերի 1-ից ց. 31-ն ղեկավարների
«Նոր-Դար»-ին բաժանորդ գրողը
վճարում է 2 ր. 50 Կ.

ՄՏՔԵՐ ԵՒ ՓԼՍՏՏԵՐ

ՍՈՒՐԱ ԵՒ ՄԻՆԵՐ

Չորս տարի անցնելուց յետոյ՝ Նորիս
ես կրկին այցելեցի Եջմիածին: Իմ քա-
նացած տղայութեան իմաստներս հետ ծա-
նոթացնելու փորձելով ես կաշխատեմ
մի փոքրիկ համեմատութիւն անել ա-
ռաջուրդ՝ ինչ լաւ ծանօթ Եջմիածնի
և այժմուայ տեսածիս միջև:

Դեռ Եջմիածինն չհասած՝ սկսում եմ
մտաբերել, որ այժմուայ լեռնային իմ
ժամանակի դեռ նոր էր շինուած. բայց
լեռնային մի քանի տարուայ մէջ բոլորը-
վին փոխեցի է՝ յայտնի չէ վառ շինուած
լինելուց, թէ երբեք եւ կաշխատեմ աւելի-
նալուց, ծանապարհիւ Եջմիածնապա-
կան հողերը նոյն Սահարայի անապատն
են լեռնայանցում, ինչ որ առաջ:

Մտնելու եմ Վաղարշապատին: Հրե-
շտաւոր սուրը Հոնփոփելի և Զողպա-
թի վանքերը նորոգուած եմ տեսնում:
Ինչ խօսք, որ շինութիւններ այժմ էլ
են շարունակուում: Ուրախանում եմ տես-
նելով, որ վաղարշապատի գործի վրայ
են հսկում են բանտարներին և շինու-
թիւններին: Մի բանի բան շինուած է
Եջմիածնի վանքում էլ, շատ բան էլ
արդէն շինուած պարտքում է, բայց
ապշխով տեղեկանում եմ, որ ոչ մէկի
մտքովը չի անց կացած մի ճարտարա-
պետ հրաւիրելու և նրանից խորհուրդ
հարցնելու: Ինչ էլ որ շինուել է, քո-
նային՝ պարանով է շինուել, այդ պատ-
ճառով էլ ամէն ինչ անկարգ, անկանոն
ու անպէտք է շինուած: Մի հարցնող
լինի, թէ որ բանն ինչ բանի համար է
շինուած և թէ—եթէ շինուած է որոշ նը-
պատակով—ո՞վ է այն հեղինակաւոր
անձը, որ խմանար, թէ ի՞նչպէս է հար-
կուող շինել:

Ճեմարանի համար մի բան է շինուած—
ասում են անպէտք է, սինոգոգ է շինուած—
ինչ զանգատուեցին, թէ անպէտք է,
պատ են շինում անտեղի է և այլն և
այլն: Երկրիցն են ու վանքերն են նո-
րոգում, և այնպէս են վարում հնու-
թիւնների ու սրբութիւնների հետ, որ
կարծես վերանորոգելու ինչին ոչ թէ
ա: Եջմիածնի միաբանութիւնը, այլ խու-
ժաղուած վանդակներ: Ամօթ է: Եթէ
հնութիւններից չէ պատկառում. գոնէ
ժողովրդից ու պատմութիւնից ամաչե-
ցէ: Խօսքերն ապացոյց որ. հոնփո-
փելի և Եջմիածնի տաճարները: Չորս լիզու-
նեքն ասում են, որ Հնագիտական Ըն-
կերութիւնը հրապարկ է դադարեցնել
soi-disant շինարարութիւնները: Կա-
տարեալ խոյտապաշտութիւն, եթէ ճիշտ
է:

Բայց ես հաստատում եմ, որ օտարն
աւելի նախանձանդիւր է մեր հնու-
թիւնները պահպանելու հարցում, քան
մենք: Համեցէ՛ք զիտեցէ՛ք մեր, տեսէ՛ք
ինչպէս անհիմամ են թողնուած մեր
ամենաթանկագին հնութիւնները: Միթէ
Եջմիածինը չի կարող մի վարդապետ
ուղարկել այնտեղ և մի պահպանող
գեղ. շինութիւններ կանգնեցնելուց աւե-
լի լաւ կրկնել, եթէ մի քիչ մեր կա-
նքը և նշանաւոր հնութիւնների պա-
պանութեան վրայ հոգային:

Բայց, ի հարկէ հեշտ է ասելը «Թող
անհն, «Թող լինի». օրինակ՝ ինչ ասա-
ցին, որ ոչ ոք չի ուզում զնալ նստել
մեծ: Բայց ինչ է նշանակում էլ ուղում.
Երբ որ մէկը միտքան է, նա պարտաւոր
է գնալ, որ որ հրաւիրում են. եթէ չեն
հնազանդում, ուրեմն—ինչպէս և չորս-
հինգ տարի առաջ—Եջմիածնում պա-
կասում է ստորագրութեան (սուրբ-
գիւնացիայի) սկզբունքը, ուսեղ կամքը,
միաբանական կեանքի և վարքի գլխա-
ւոր սկզբունքը՝ իրենից մեծին հնազան-
դելը, բայց դրանք, ինչ ասացին, որ
վեհարանում դրաւուած են, աւելի կա-
նքը ինդիքներով. քան ճարտարապետի
պլանի (ծրագրի), մեծի, զանազան քա-
նանքների և վարդապետների հարցերով.
Ինչ ասացին, որ վեհարանում դրաւուած
են ծանր սկզբունքներ հարցերով: Սակայն
թող ներքին ինչ ասել, վեհարանում ես
այդ էլ չտեսայ. ո՞վքեր են այդտեղ—
մի գիւրջին վանքիցնե՞ր՝ թիւրք, վախ-
կաւ, եսամոլ ու դործի թնայեալ մար-
դիկ:

Միթէ դրանք ընդունաւ են սկզբուն-
քի հարցերով դրաւուելու և վճարելու.
նրանք աւելի օրով կատակներ կանեն
և մարդու ստամոքսը հայտատանքին նը-
մանցնելով՝ ծիծաղելով կը պատմեն ձեզ,
թէ Հայաստանի որ պատմի մէջ սով
է և որ գաւառը, ընդհակառակը, գինու
և ուտիլիքի պաշար ունի:

Խղճով Հայաստան:

Կարող եմ ասել, որ չորս-հինգ տա-
րի առաջ այսպէս չէր վեհարանում:
Միթէ արեւելոյ Եջմիածնում գոնէ նը-
րանով, որ ամբողջ միաբանութիւնն էլ
հասկանում է իրենք աննորմալ վեհա-
ր. միթէ արեւելոյ նրանով, որ համե-
մատաբար այժմ միաբաններն աւելի
համեմալ են իրար հետ. միթէ արեւե-
լոյ նրանով, որ անգործ միաբանների
թիւը պակասել է. միթէ արեւելոյ վե-
հարանում, որ միաբանները Նոր
սերունդը համակրելի, կանուղուն և
պատկաւարական մի խումբ է կազմում,
որ նա գործում է սկզբունքով և բարո
յական ոյժ ունի: Թող ուրեմն ասէ՛ք և
դարձանայ այդ նոր միաբանութիւնը,
որի մեծամասնութիւնը Գեղար. մի-
ծաղորդ կաթողիկոսի սաներն են. ապ-
նոր սերնդից օգուտ ինչ են սպասում
և մեր գեղացի ժողովուրդը, և սուսում-
նարանները, և հասարակութիւնը, և,
որ զլուստերն են, Հայաստանեայց ուկ-
ղեցին, որ էլ որ նա լինի:

ՄԻՆԱՐ ԲԵՐԵՐԵԿԱՆ

ԲՐՈՆԻԿՈՆ

Կերակի, նոյեմբերի 31 ին, Թիֆլիսի
Հըրաւշն ու. Լեռնայց եկեղեցու
հանդուցեալ շահանայ Աղաջանեանի
բայ մնացած պաշտօնի կանդիատների
երկրորդ և վերջին ընտրութիւնը տեղի
ունեցաւ պատարագի յետոյ: Կանդի-
տաներն էին Տ. Տ. Եմմանուէլ քհն. և
նազարեան, Յարութիւն քհն. մուգու-

րեան, պ. Գր. Զահրուդդեան, հանգու-
ցեալ շահանայ Աղաջանեանի գալիք Տարե-
լեան և Արշակ սարկաւազ Միմասեան:
Որովհետեւ ծխականներն իրենց ընտրած
յանձնաժողովի ներկայացրած ընտրելի-
ներից (Գր. Զահրուդդեան երեք ձայ-
նով՝ ընդդէմ երկուսի և Արշակ օտը-
կաւազ Միմասեան հինգ ձայնով՝
միաձայն) դատ ուրիշ ընտրելիներ ես
ունէին, որոնք նոյն յանձնաժողովին
ներկայացրել էին իրենց թեկնա-
ծութիւնը, այդ պատճառով յանձնա-
ժողովը լուծուեց: Երկուր թեր և ղէմ
վեհարանութիւնից յետոյ՝ հինգ թեկ-
նածուները համար քուէառուփ դը-
ռուեց: Յետոյ՝ ձայների առաւելու-
թեամբ ընտրելի համարուեցին Գր.
Զահրուդդեան և Արշակ սարկա-
ւազ Միմասեան: Երկրորդ քուէարկու-
թեան ժամանակ ընտրուեց: Արշակ
սարկաւազ Միմասեանը 39 ձայնով ընդ-
դէմ պ. Գր. Զահրուդդեանի, որը շտ-
հից 31 քուէ:

— Թիֆլիսի ոստիկանապետի օգնու-
կանը քաղաքամասերի պրիստուններին է
ուղարկել այդ տարի զինուորագրու-
թիւնից փախած անձերի անուանա-
ցուցակները, կարգադրելով որ գտնեն
այդ անձերին, որոնց թիւը մօտ 60 է:

— Կովկասի կառավարչապետ Գառ-
ձակի նահանգապետի տրամադրութեան
առաւ է դրել 20,000 ր. կենդանիների
ժամանակում ղէմ՝ կուսուելու և վար-
ձատրելու համար այն անձերին, որոնց
ժամանակով վարակուած կենդանիները
սպանուած են:

— Թիֆլիսի նահանգական իշխանու-
թիւնն անասնաբուժական-առողջա-
պահական պարտաւոր կանոններ
է մշակել Սիւրբիսա քաղաքի համար:
Այդ կանոնները նման են Սթամբուլ-
նի, Բորժոմի և Թիֆլիսի համար ան-
ցեալ տարի հրատարակուած կանոնե-
րին:

— Անդրկովկասում կենդանիների
ժամանակաւ ոչմ՝ կուսուող անասնա-
բույժների թիւն աւելացնելու համար
ներքին գործերի մինիստրութիւնը մեր
կողմէն է ուղարկում դարձեալ ինչ
հոգի անասնաբույժ Կազանից:

— Ներկայումս Թիֆլիսում է աղ-
նուականների կուսուածական պետական
բանկի խորհրդի անգամ պ. Գորբունով,
որ եկել է քննելու նոյն բանկի անդր-
կովկասեան բաժանմունքի գործերը: Գ.
Գորբունովին յանձնարարուած է նմանա-
պէս մշակելու Թիֆլիսում գիւղական
բանկի բաժանմունք հիմնելու խնդիրը:

— Երկրագործութեան մինիստրու-
թիւնը ծրագրել է կազմում գալ տարի
գիւղատնտեսական 19 նոր դպրոց-
ներ բանալու կայսրութեան զանազան
տեղերում:

— Բացուից Վոլ. Օր. 3-ին հարր-
դում են, որ հոկտեմբերի 24-ին այն-
տեղ կայացել է Բագուի նաթարիկ-
նութիւնը Վ. Ս. Կոմանովի պարտաւո-
րելի ընդհանուր ժողով: Կոմանովի
պապարկ հասնում է 1,100,000 րուբ-
լու: Որոշուած է կոնկուրսի վարչու-
թիւն հիմնել:

— Լեռնայից երկրորդ տարում են Բուսիւրում
եղած ներքին գործերի մինիստրի
հասկալ անասնաբուցակի և նրանց
պաշտօնավարութեան տարեթուերը. գր-
ութիւն Վ. Ս. Կոչուրկի (1803—1807) — իշ-
խան Ս. Բ. Կուրապին (1807—1811),
Օ. Գ. Կոչուրկի (1811—1819), գրութիւն
Վ. Ս. Կոչուրկի (1819—1825), Վ. Ս.
Լանսկոյ (1825—1827), գրութիւն Ս. Ս.

Հակերակի (1828—1831), զրաֆ Գ. Ն. Բուլգով (1832—1839), զրաֆ Մ. Գ. Սարգսյանով (1839—1842), Լ. Ս. Գեյզեր (1842—1853), Տ. Գ. Բիրկով (1853—1855), Ս. Ս. Լանսկայ (1855—1861), Գ. Ս. Վարուկ (1861—1868), Ս. Ն. Տիմաշև (1868—1878), Լ. Ս. Մալկով (1878—1880), զրաֆ Մ. Տ. Լորիս-Մելիքով (1880—1881), զրաֆ Ն. Գ. Իլյուսով (1881—1882), զրաֆ Գ. Ս. Երմակով (1882—1889), Ի. Ն. Գորնո-վ (1890—1895), Ի. Լ. Գորնովսկի (1895—1899):

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

ԳԵՏԵՐՈՒՄԻՐՅԱՆ.—Անցեալ կիրակի, հոկտ. 24-ին, տեղի ունեցող հեղեղից, ս. պատարագից յետոյ հողահանդիստ կատարեցին «Մարտի»-ի խմբագիր-հրատարակիչ Ս. Գուլամիրեանի յիշատակին հուղիանդամին ներկայ էր մեծ քաղմութիւն. պատարագին երգում էր ներդաշնակած խումբը:

ՁՈՒՂՈՒՅԸ.—Հսկահմերի 24-ին կիրակի օրը, Հագանիցից եկեղեցում, առաջին անգամ երգեց նոր ուսուցիչ (ժեմ. դպր.) Գուլամիրեանի պատարագած քառամայն խումբը, որ բաղկացած էր 55 հոգուց: Խմբագրան առնանայ միջոց գործ էր դրել հասարակութեան առաջ լուս պատարագած խումբ երեսն հոսնիլ: օրական երկու ժամ պարագլուղ, սովայն խումբն ի հարկէ ունէր թերու-թիւններ: Եկեղեցին ծայրէ ի ծայր լի էր. ինչպէս խումբ են, խմբագրաւ մը-տաղիւն է խմբագրանի պատարագելու դպրանոցին աշակերտներէն, որի համար և հայր տեսուչը մտքով է այս ուսումն. արտուանից «երգական» ձայնագրու-թիւնն:

—Այս տարւոտնից թիւ. գալանոցի ուսուցիչներէն մի քանիսի ռոճիկները պակասեցրած են, մի քանիսի ընդհա-կառակը գիտեցն ու ռոճիկներն աւե-լացրած: Վերջին տարիներս գալանոցի ծրագրի մէջ մտնում են շրմիս, գիւ-ղատնտեսութիւն և ուսուցող դպրանո-թիւնն: առարկաները: Դպրանոցը գործի է մնացել միջոցներից և քաղի մար-դոց դպրանիւնին է նայում:

—Հաղաթիւ փողոցները լցուել են և-րեւտարաններով, որոնք եկել են Բագու-ից և Բալախանից: ղինուարդութեան ինքնարկութիւն համար. դրանք տեսնողն ինչոյն կըրամեղուի, թէ ինչ միջոցաւ-աւում են սպրել այս ակամայ թշուառ-ները:

ՆԱՄԱՆ ԵՄԻՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մեր գիւղի եկեղեցին բոլորովին ան-նախանձելի դրութեան մէջ լինելով, իմ ազգական պ. Համբարձում Գրիգորիանը Բագուից 1898 թ. օգոստոս ամսին ներ-կայորդել է եկեղեցու վերանորոգու-թեան համար մակարդակ և թայլուա-թեան խնդիր ձուլու ինքնատրտիային, ընդ նմին ցանկութիւն յայտնելով նորո-գելու հազարաւոր ժողովուրդ ունեցող գիւղի ազօթաւանը: Կանխտորիան խնդիրն առաջարկել է Մայր Սիոնին ի կարգադրութիւն: Ս. սինոդը 1898 թ. նոյեմբերի և 1899 թ. մարտ ամիսնի-րում խնդրի վերաբերեալ մանրամասն տեղեկութիւններ է պահանջել կոնսիս-տորիայից: Սակայն, ինչպէս տեղեկա-ւում ենք ս. սինոդից, կոնսիստորիան մինչև այժմ ոչ մի տեղեկութիւն չի հաղորդել նրան: 2հայած եկեղեցու քայքայմանը և ձմեռուայ հանդիսաւոր տօներին ժամերգութեան դեղաբամներ, կոնսիստորիան բոլորովին անարբեր է մնում:

Միւսայլ Գրիգորիան Եւսեբի գիւղ, Հիւրախէի գաւ., 17 հոկտ.

ԴԵՆԻՍԻՆԻՆԻ ՎԵՐՏ ԻՆՏԵՆԻԳԵՆ-ԵՆՆԻՆ ՄԵՐՈՒՄԻ ՀԱՅԵՐԻ ՀԵՏ ՎԵՐՏԵՆԵՆԵՐԸ ԵՄԻՆԱԳՐՈՒՄ

I

Մեր համար շատ օրախալի է, երբ

տեսնում ենք մեր դրացի վրացիներին սթափուած այն անհոգ կեանքից, որ ուսու բանաստեղծ Լեւոնտովը պատ-կեբացրել է չորս տողի մէջ:

„Посмотри: въ тѣни чинары
Ибу сладкихъ вины
На узорныя шальвары
Сонный лѣтъ г. узину.“

Գալթիթիայի գիւղերում, վրաց փա-րսթի ինտելիկետներն վերջին տարի-ներս զգալի փոփոխութիւն է կրել: Նա, ըստ երեւոյթի, ազատուած է գործելու տննչով. բայց թէ ինչպէս, ինչ ուղղու-թեամբ կամ ում դէմ—դրա համար իշխ. ձառնաձէի «Եւրիպ»-ն և պ. Վե-րիշկովի «Կապուա»-ը հարուստ նիւթ են մատակարարում...

Մինչդեռ պ. Վերիշկովի վրաց ազգի ամեն տեսակ թշուառութիւն բացաւ-ձակապէս հայերին է վերագրում, իշխ. ձառնաձէն այդ նոյն ուղղութեան է հե-տևում երկրորդ խօսքերով և յետին մտքերով:

Ով հետևում է «Եւրիպ» լրագրին, նա ակնյայտի կըտեսնէ, որ հայերին ըն-դարձակ տեղ է արուած այդ լրագրի մէջ, և այն ամենագոյնի դերերում:

Իշխ. ձառնաձէն իւր մտքերը վա-րագրուելու և ազգամուտիւն արտառն իրենից հեռացնելու համար, երկրորդ խօսքերով իւր ասածները վերագրում է մի խումբ հայերի. միւս կողմից նա հասնում է նպատակին խոսքերով սերմանելով հարկաւոր տարիներ իրար հետ սիրով և համեմատելով ապրող հայ և վրաց ազգերի միջև: Իսկ որ երամական ոգով մեծացած և ինքնուրոյն դատո-ղութիւնից զուրկ վրաց գաւառական ինտելիկետների համար իշխ. ձառնա-ւաձէի ամեն մի խօսք մի-մի պատգամ է,—դա փաստ է, որի միւր վերածով համոզուել ենք:

«Եւրիպ» լրագրի զեկալարը վրաց երկրասարգութեանը չի տալիս մի որոշ ուղղութիւն, գործունէութեան մի կա-յուն ծրագիր. ուստի զարմանալու չէ, երբ տեսնում ենք կալտուրական արտա-մըցման հետ (հասարակաց սպառող աւ-բարներ ձեռք) նաև բուն կուպիտ ոյթ և անարգար վարմունք (96 թ. գոսպի խոսքութիւնները Վերիշկովի գիւղում. 97 թ. Զրոհեաց հանդիսի խոս-վութիւնը Սիւնախում. Սիւնախի քաղաքա-յին դպրոցի տեսուչ վրացի Բալախի ֆի-զիքական այժի դիմելը բժիշկ Մոսի-սեանցիի դէմ և այլն):

Վրացի ինտելիկետներից ոմանց այդպիսի տեղի և անվայն արարքների մասին խօսելը մի այլ անգամաւայ թող-նելով, առ այժմ կանդ կանենք վա-ճառականական ապալարիւմ կատարած աղաւ մըցման մէջ նրանց ցոյց տուած վարմունքի վրայ:

II

Ազատ մըցման պէտք է վերադրել հասարակաց սպառող ամբարները: Այդ ամբարները հիմնեցին վրաց առաջաւոր գասակարգն ու ինտելիկետներն. մէկը Սիւնախի գաւառի Մաշխաւան գիւղում, իսկ միւսը Թիլիսի գաւառի Զիլվա գիւ-ղում: Նպատակն է ազատել գիւղական բնակչութիւնը սղորուկներից: Կասկած չկայ, որ այդ երեւակայած տղորուկները հայ վաճառականներն են:

Մաշխաւանի հասարակաց ամբարը, որն աւելի հին է, հիմնուեց սղորուկի վաճառականներին ճնշելու դիտաւորա-թեամբ, որը իւր ձեռքն էր առել Մաշ-խաւանի և չընկալող գիւղերի ամբարջ առևտուրը:

Ինտելիկետներն և վրաց մամուլը մեծ յոյսեր էին ասածում նախադրած ամբարի վրայ: Նրանք երեւակայում էին նոյն իսկ Սիւնախ քաղաքից արտաքսել հայ վաճառականներին... բայց նրանց այդ դիւր չէր վիճակուած, և ամբարը վեց տարի իւր գոյութիւնը քաջաշիւղց յե-տոյ ներկայումս օրհասի մէջն է:

Ով գցեց օրհասի մէջ վրաց մամու-լի և ինտելիկետների կողմից այնքան խնամքով փայտաւորած նախափթիթ դե-

պում.—դարձեալ հայ վաճառականները, հարկաւ:

Այդ անհեթհեթ եզրակացութեան է հանգում գէպուների ընդհանուր և մաս-նաւորապէս Մաշխաւանի գէպուի հա-ւատարմատար պ. Լալի («Новое О-бозрѣніе» № 5364):

Նա գրում է. «... նորակազմ սպառող ընկերութեանը վիճակուած էր կուռի մտնել փորձուած, խորամանկ գիւղա-կան վաճառականների հետ: Ընկերու-թեան կազմուելու գէպուում վաճառա-կանները դժբաղդութիւն գգալով՝ լուե-լեայն միաբանուած են և իրար օգնե-լով, իրենց վայել ամեն տեսակ ներքի միջոցներով պատերազմ են սկսում, որ-պէս զի ոչնչացնեն ընդհանուր թշու-առում: Այսպէս են վարում տղորուկ վա-ճառականներն (КУЛЯКИ-ТОРГОВЦЫ) ա-մեն տեղ, որ նրանց դէմ կուռելու ըն-կերութիւն է հիմնում և արխալեցի տղորուկները, որոնք աշխատում էին ոչնչացնել ներքին-Մաշխաւանի գէպու-չեն ներկայացնում մի բացառիկ երե-ւոյթ, որն այդպիսի հանգամանքներում ոչ մի տեղ գոյութիւն չունենար...»

Երեւակայած միութիւնը չկայ, ոչ մի փաստով չի ապացուցուած: Զմարիտն այն է, որ կարծեցեալ մանր «տղորու-կներ» նոյն և աւելի պակաս գիտելով են ապրանք վաճառում, ինչ գիտելով որ վաճառում է հասարակաց ամբարը, որի համար և վերջինս բնականաբար չէ կա-րողանում մըցման դիմաւոր: Վերջապէս վրաց ժողովուրդի շահախնդիրները պէտք է ուրախանային տեսնելով «տղորուկնե-րի» էթանացած վաճառքը... բայց չէ, դրանց աչքին փուշ է մտել. դրանք չեն կարողանում տանել թէ ինչպէս մի թիւղ հայ խանութպան կարողանում է ոչ միայն մըցման դիմաւոր, այլ և յոդ-թանակել...:

Այդ յոդթանակը չպէտք է վերաբերել հայ վաճառականի «խաղաղութեան», այլ նրա ճարպիկութեան, առևտրի քաջ ծանօթութեան և փորձաւորութեան, որոնք վաճառականութեան յառաջապի-ւթութեան գրականներն են:

Բացի դրանից, գիւղերում հայ վաճա-ռականն ինչն է ստուաւոր անում. ծա-ռայողն էլ կամ իւր որդին է լինում կամ աժան գլուղ վարձած ծառան. մի խօս-քով՝ նա ինչայդուրեք է վերաբերում իւր գրամալինին:

Նոյնը չի նկատուած վրաց ինտելի-կետների հիմնած ամբարներում: Այդ-տեղ կառավարել է նշանակուած, պա-հում են հաշուապահ և բազմաթիւ ծա-ռաներ: Այդ կարողութեանը լրացնե-լու համար հարկաւ պէտք է աշխատանք ունենան,—հետեւապէս և մանր վաճա-ռականներից նուազ գնելով չեն կա-րող ծախել, եթէ միայն ց. նկատում են երկարել իրենց գոյութիւնը:

III

Թիլիսի գաւառի Զիլվա գիւղում ևս 1895 թ. ունի հիմնուեց հասարակաց ամ-բար: Նախաձեռնողն էր գիւղի ուսուցիչ Է. Միքէլյանը: Մասնակցում է գիւղի ա-ռաջաւոր գասակարգը՝ քահանայներ, իշ-խաններ և գիւղացիներից երկու երեք հոգի: 1898 թ. գուտ արդիւնք մնաց 15%: Դէպիւն ունեցած ծոտ 1500 ր. ծախսը դուրս եկած աշխատանքից, 15% գուտ արդիւնքն այնպիսի մի տո-կոս է կազմում, որ ոչ մի բանի չի վը-ճարել: Վերջինս իւր յաղորդութեամբ և յառաջապիւթութեամբ պարտական է հայ վաճառականներին քաջաշիւղց ամբար-տուն հայեր կան և մի քանի մանր վա-ճառականներ, որոնք ոչ միայն ճնշուե-ցին, այլ և փառաւոր կերպով շարունա-կում են իրենց առևտուրը: Ընդ մին ձիւղա գիւղը Թիլիսից 23 վերստ հե-ռու է, որ պակաս նշանակութիւն չու-նի գէպուի յառաւորութեան համար...:

IV

Մենք մօտիկից ծանօթանալով վերո-յիշեալ ամբարների ներքին կազմակե-րպութեան հետ՝ այն համոզման եկանք, որ ոչ թէ ժողովուրդին շահեկան, այլ ամ-

բոլի մարերը պարտուող և գրգռանքը շահագործող մի-մի կազմակերպութիւն են հիմնել... Գիւղացիների հետ առե-տրի ժամանակ հայ վաճառականին պահաբաղելը, նրան խարդախ, արշինի և կշիւրի մէջ գող դուրս բերելը սովո-րական խօսքեր են, որոնք գէպուների բառարանի և անշուշտ կազմակերպու-թեան ծրագրի մէջ են մտել... Ժողո-վուրդը կամաց-կամաց գգում է նրանց կեղծաւորութիւնը և այլ ևս այն նշա-նակութիւնը չի տալիս այդ հանրօրոյն-կարծեցեալ հիմնարկութեան, ինչ որ սկզբներում, երբ նա շնորհի մի քանի մոլորեցնողների՝ կուրբէնի հաւատում էր...:

Բացի դրանից «հասարակաց սպառող ամբար» կըլինի այն ժամանակ, երբ ժողովուրդը մեծամասնութիւնն է մաս-նակցում. մի քանի հոգի (այն էլ ոչ հարկաւոր գիւղացիներից) երբէք հասա-րակութիւն չեն կազմել և չեն էլ կարող կազմել: Դրանք գիւղական ինտելիկե-ցիայի կամ, ճիշտն առած, հարուստ դասակարգի շրջանափակ ուղիծներա-կան ընկերութիւններ են, որոնք աւելի իրենց օգուտն աչքի առաջ ունեն քան հասարակութեան շահերը:

Առանձին ապացոյց կարող է լինել այն, որ երբ այն տարի Ժող. պղտո-ցիների վերահսկողութիւնը Զիլվա գիւղի գէպու-յի գլխաւոր մասնակից և հիմնադիրնե-րից մէկին՝ ուսուցիչ Է. Միքէլյանին ուսուցչական պաշտօնով մի այլ տեղ կամեցաւ փոխադրել, վերջինս հրաժա-րուեց, բարեւը համարելով ուսուցչական կոչումը գահէ վաճառականական ա-սպրիկին: Նրան դըրողը հասարակու-թեան ծառայիւր ղեկավարութիւնը չէր, այլ առևտրի տուած օգուտը... Այսպէս են աշխատակալ խաղում, իսկ «ինտե-լիկետային» հիմնած գէպու խօսքերը լոկ ռեկլամ են, և ուրիշ ոչինչ:

Եթէ այդպէս չլինէր, և հասարակու-թիւնը հաւատարմ վրացիների հիմնած ամբարի շահեկանութեանը՝ ապա ապա-տելի էր, որ տարիներ ընթացքում ժողո-վուրդը մասնակցել ցանկացողների թիւն աւելանար, և մեծ գրամալիւթակի լայ-նացնէին իրենց գործը: Սակայն հակա-ռակն ենք տեսնում:

Սոյն տարւոտնից Զիլվայում բացուեց և մի ուրիշ «գէպու», որը հնից քառա-սուն քայլ հեռու է Զարց է.—ինչու նորակազմ գէպուի անդամները չմիա-ցան հին հետ, այլ մի ուրիշը բացին:

Այդ երկու գէպուի մէջ և ոչ մի գաւառ-գանութիւն, ոչ մի մըցում չկայ. մինչ-գէպ սպասելի էր, որ կամ միմային և մեծ գրամալիւթակի կուռելին իրենց ե-րեւակացած թշուառների դէմ*) և կամ մըցման մէջ մտնէին և աւելի նուազ գնելով ծախէին: Այսպէս ոչ մի նշա-նակութիւն չունի նոր գէպուն, քանի որ անդամները շատ մօտ ծանօթութիւն ունեն հին գէպուի թէ անդամների և թէ կազմակերպութեան ծրագրի հետ: Ինտելիկետների մարդիկ գաղափարի տակ թաղանթ ալը յետին մտքերով հիմնուած կազմակերպութիւնները, ոչ այլ ինչ է նշանակում, եթէ ոչ նորաձե-ռակութեանց, որին ընդունակ է մի-միայն վրաց անուանակոն ինտելիկե-ցիան...:

Բեկկար.

*) Այս երեւոյթը գէպուի բացումն առաջա-րայ ցոյց է առնում, որ անձնական շահերի հա-մար են բռնում և ոչ թէ հայ վաճառական-ները դէմ մըցում համար, քանի որ Զիլվայում միայն երեք-չորս տարի հայ խանութպան կայ:

ԹԵՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԱԿԱՆԻՆԻ, 25 հոկտեմբերի.—Մեր գաւառում կալն արդէն վերջացել է, բայց խեղճ գիւղացին ամբարները դա-տարկ են: Այս տարուայ բերքն այնքան վատ էր, որ նա տեղեւում գիւղացին խոյն իսկ իւր ցանած սերմն անգամ չստացաւ, և որի շնորհիւ ցորենի ստա-ւը 16 բուլբուց բարձրացաւ 23 բուլբի,

մինչդեռ գարնան 7 բուլբուց մինչև 10 բուլբի էին առնում: Սրա վրայ աւե-տացրէ և խոտի այս տարուայ շտա-նուած թանկութիւնը, այն ժամանակ կըտարգուի մեր գիւղացու յուսահատ վիճակը:

Այս տարուայ հացի պակասութիւնն առաջացաւ շնորհիւ մի տեսակ, մինչև այժմս շտանուած միջամանրի, որսը իրենց երկար կնճիթներով, չլու հացի ծաղիկ ժամանակը հապկերը ծծեցին և չարացրին հացահատիկները: Իսկ գալով խոտի թանկութեան համարձակ կարեւ-րի է աւել, որ առաջացաւ մի անձնա-ւորութեան քիսահանդից: Մեր գաւա-ռին լու ծանօթ կողովը կըգործմանայ և ոչ մի կերպ չի կարող հաւատալ, որ Ախալքալաքում կարող է տրեղ խոտի այնպիսի թանկութիւն, ինչպիսին ներ-կայումս է: Եւ ճիշտ, եթէ լու քննելու իրենք մեր լեռնահովիտները, կըտես-նենք, որ մեր գաւառին կողովը են բաւա-կանութիւն տալ նոյն իսկ միայն հիւսի-սային կողմից չընթացաւ լեռնահո-վիտները, որոնք կազմում են Բորժոմի կոչուած կալուածի մի մասը: Բայց ցու-լի սրտի պիտի յիշել, որ այս լեռնահո-վիտները, բացի իրենց սեպակաւտորի-բոյցից, ունին իրենց առանձին «աղան» (կապալաւում), որը, երբ արար տարիներին ի վեր է, տրորւմ է այդ տեղերին: Նրա տնից որ յանդուրը կըհամարձակուի մինչև անգամ մտքովն անցկացնել ինքը ևս այդ տեղերից մասն ունենալ: Ընշա է, եղի են փորձեր, որ կամեցել են համայններով վերցնել այդ հովիտնե-րից կտորներ, բայց փորձողները իրատ տուելով հոսանցի են՝ ուխտելով ալ ևս այդ տեղերի տղայի կամքին հակա-ռակ չվարձել: Բայց մեր գաւառն ա-ռանց այդ լեռնահովիտներ չի կարող իւր անտեսական գոյութիւնը պահպա-նել: Անտեսականութիւնը, որը կազմում է գաւառի գլխաւոր պարտաւորութե-րից միւրը, կըհաստատուի դիւրով, եթէ ինչեւ լեռնահովիտներից չօգտուին Ամառը, խոտահարի ժամանակ, դուռ-այդտեղ կըհանգիւլէ մեր գաւառի համարիւր բոլոր գիւղերը: Եկածներին խոտ քաղելու համար: Ուստի «աղան» այդ հողերը իւր ձեռքը պահելով՝ իւր ձեռքն է առել և գիւղացու էութիւնը. գիւղացիները նրա համար անշունչ մե-քենայ են: Նրանք պատրաստ են աղայի կամքի համեմատ վարուելու:

Անցեալ աշնան մեր գաւառի երկրորդ մասի պրկաւաւ պ. Մեծատուններից միջոցով յայտարարուեց, որ վերայիշեալ հողերը բաժանուելու են գաւառի մանր կտորների ու տրուելու են համայն-ների և ոչ առանձին մարդկանց: Այս լուրը տարածուեց կարճ ժամանակա-միջոցում գաւառի ամեն մի խուլ ան-կիւնում: Գիւղացիները ուրախութեան չափ չկար. նրանք միմեան աշխարհ չէին տալիս, որ վերջապէս Աստուած նրանց լոյս աբաւ և սպասակ իրենց հարստա-հարէլ ձեռքից: Այդ համատարած ու-րախութեան ժամանակ եղան համայնե-րներ, որոնք բոլորի աղքատութեան ներ-քոյ համարակալութիւն ունեցան յայտնե-լու իրենց ցանկութիւնը, որ ուզում են այս կամ այն կողմը. եղան նոյն իսկ և այնպիսիներ, որոնք, մինչև անգամ մօ-ռացած իրենց ներկար ամուսնակից ի վեր ունեցած վիճակը, համարձակուե-ցին հողերի կառավարչի հետ օրայմա-նաւորուել ինչեւ կարգեցին համայն-նր: Բայց երբ անցաւ այդ բոլորական յա-փերտակումը, երբ յիշել է «աղային» որ դիքը կայծակի արագութեամբ չընցնի գիւղերը և երեւցին ստրկացած գիւ-ղացու աչքին, գիւղացիներն իրենց վրով սաղնալական մի ներդրութիւն գգա-ցին: Թշուառ Թիւրացին սարսափելով նկատեց, որ իւր այդ վարձուները կարող է դուր չգալ «աղային», իւր տրեւմ ծծողին: Ու այժմս այդ թշուառներն ամեն կերպ աշխատում են յետ մնալ ի-րենց պայմանից և մինչև անգամ պա-րստ են մի բանի հարկը բուլբի տո-

մինչև
այս ան-
չառու-
ամանակ
մինչև
այս ան-
չառու-
ամանակ

ՆԱԽԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԹԱԽԻՐԶ, 15 հոկտեմբերի.—Թախի-
րի օրը կարծես ինդիանացի մէկն
է հաւ հացը. «Ո՛վ է տեսել հացի իդ-
ը (10 դր.) 2 դրամ (40 կ.)» այդ
չափովն է, չորսուած քան է՝ լուծում է
խորտակելի, թէ հացի և թէ պարսկի
բերանից։

Պարսկաստանում սովորաբար լաւաշ
հաց են թխում. ներկայումս բազմա-
հազար մէջ ընկած քանակութեամբ
հացի մէջ ընկած քանակութեամբ
հացի մէջ ընկած քանակութեամբ

Լուծում է յուսալի աղբիւրներէ, որ
Թախիւրի նոր դատարանը (կառավարչա-
պետ) իրօտ միջոցներ է ձեռք առել
կառնալուծելու զէմ, որպէսզի վեր-
ջիններս ցարկն լծան զնով ծա-
խեն. բայց, մեր կարծիքով, այդ
չի յաջողուիլ, որովհետեւ միջոցներ ըստ
սովորութեան իրօտ միջոցներ չառ-
հանութեամբ են մնում միջոցների
փոխում։

Եթե՛նքորդ ամիսն է ահա, որ Թա-
խիւրում և իւր շրջակայում մի կաթ
անձրէն չի կաթիլ. այս օրերս միայն մի
թեթիլ անձրէն եկաւ, այն էլ կարծես
միայն նոսրացնելու և ոչ զնայինք փափ-
կացնելու համար։ Այդպէս զիջալիս իւր
յոյրը դրել է երկնքի անօրէնութեան
վրայ, և եթէ այս ամիսն էլ անձրէն չկայ,
որ վար ու ցարկն անեն, այն ժամա-
նակ կատարեալ կըլինի զիջալիս թշուա-
ռութիւնը և անասանան՝ կապիտալիստ-
ների ուրախութիւնը...

Պատահում է երբեմն, որ բազմա-
հազար չի ճարում, կամ թէ ճարում է
չափ քանակութեամբ. այդ դէպքում
թուրքերը հայերին հաց չեն ծախում,
մինչև իսկ եթէ կրկնակի գին վճարեա-
ին. անեն այդպիսի դէպքում այն հա-
յերը, որոնք բազմա-հազար են ուտում,
կամ երբ ամիսն հացը վերջացիլ է։

Անցեալ տարի, երբ էլի այդպիսի հացի
տալեալ կար, միայն չէր յաջողուիլ տեղացի
հայերի մէջ հացի փութ. բաց անելու.
բայց այս գիւղիցի միայն մնաց անի-
րազորեկի ինչ-ինչ պատճառներով. շատ
ցանկալի կըլինէր, որ այս տարի այն
միայն իւրագործներ, ինչ որ արդարեւ
ուղում են մարտի և էօման գնով հաց
ուտել, այն էլ պէտք է ի նկատի առնել,
որ փութն ամենին փաստ չի անիլ.
ընդհանրապէս շատ չափ կուենայ։

Գարնանը իրենց ժամանակին բա-
ցուել են և առայժմ կանխապէս կեր-
պով շարունակում են։ Ղալայի «Արա-
մեան» և «Ս. Անայան» գարնաններում
այս տարի մի-մի դատարան տեսչացաւ.
ամառայինում Եւրոպայի, իսկ երկ-
րորում Գ-րդ գտաւ. ձամաճայն անցնալ
տարի հանդուցեալ Զարաթիկանի կառ-
կի, տղայոց դպրոցում այս տարւոսին
աւանդում է անգլիերէն լիզու Ս. դա-
տարանից սկսած. դատարան է անգլիա-
ցի միտքը Սերբերը - չորս անունով
մի երիտասարդ. հազարաբաժնի ինչն աշ-
խատում է գարնանի ինչիսկանը մի
ընչ աղանդի, որպէսզի օտարի տղա-
գայում բանայ նաև 2-րդ դատարան և
զարմէն կեդրոնական դպրոց՝ թմական
գրքանիւրի ծրագրով։

Լիւիւսայի դպրոցի ուսուցիչները պատ-
րաստում են մի շարք ներկայացումներ
առաջ. նպատակն առայժմ անայտ է։
Սրբապան Այվազեանը դեռ ևս չէ վե-
րադարձել. ասում են, որ չորս-հինգ
ամիս է Սալմաստում է նստած. փոխա-
նորդն է Խաչիկ վարդապետը. հայր
սուրբն առաջնորդին է սպասում, որ
իրեն էջմիածին գնայ. Վեհափառը յետ
է կանչելի դրամ։

ՍԽԱՅՐ

ԲԱՆԱԿԱՆ ԳԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆԴՆԱԿԱՆ ԳԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
—«Standard»-ը, Լիւբեքտեքից ստա-
ցած հաւատարմ տեղեկութիւնների հի-
ման վրայ, պնդում է, որ Տրանսկապի
ներկայացուցիչ զոկտոր Լէյդըր մինչև
վերջը չի հաղորդակցութիւն ունել Պրե-
ստորիայի հետ. դիւանագիտական անուղ-
ղակի ճանապարհներով Մյոլ բանի շնոր-
հիւ, Տրանսկապի կողմաւորութիւնը տե-
ղեակ էր անգլիական ծրագրերին և
կարողանում էր ժամանակին միջոցներ
ձեռք առնել այդ ծրագրերը խանգար-
ելու համար։ Այդ նպատակով ընդունել
իրենց ոյժերը կիցկանացի են նստա-
լում և յոյս ունեն Լէյդ-Սմիթին տիրե-
լու կամ այդ քաղաքը կարելու անգլիա-
կան մնացած զօրքերից և երբ այդ բա-
նին աջողի, նրանք պիտի գնան Դուբրա-
նի վրայ, որպէսզի այդ նստահանդիսը
փակեն անգլիացիներին առաջ և թող չը-
տան, որ վերջիններս արի հանեն իրենց
օդական զօրքերը։ Այնուհետև բոլորեկ
զլլակաւ ոյժերը նորից յիտ կըդառնան
զլլակ Սրանի գետը։

Թէ ինչպիսի արագութեամբ են
գործում բոլորները, ցոյց է տալիս զօ-
րավար Կեցերի գլխաւորին արշաւանքը
Մորկոկոյից։ Նրեքաբէրի, երեկոյան
ժամը 5-ին, 4օցերը հրաման էր ստա-
ցել ձի նստելու և գնալու Բլեմֆոն-
տայն, որպէս զի իւր զօրքին գլուխ ան-
ցած՝ դէմ գնալ անգլիացիներին, որով-
հետեւ լուր կար, որ վերջիններս անցել
են սահմանը Կիլմեյրէյի մօտ։ Հրամա-
նը ստանալուց մի քանի բռպէ յետոյ,
400 հոգի արդէն նստած էին ձիերի
վրայ, իսկ 8 ժամից յետոյ նրանք ար-
դէն կեդրել էին 70 կիլոմետր ճանա-
պարհ։ Ամբողջ ճանապարհին նրանք
միայն երկու անգամ էին լիջել ձիերից,
այն էլ մի քանի բռպէ, որպէսզի ձիե-
րին հանգիստ տան, և Բլեմֆոնտայն
հասած ժամանակ նրանք ամենին յոգ-
նած չէին և բարձրաճայն երգում էին
Տրանսկապի սպանելու շինքը։ Այդպէս
արագ կերպով շարժուել է նաև բոլե-
րի մի ուրիշ հրամանատար Վեհափա-
ռը, որ իւր զօրքի հետ 113 կիլոմետր տա-
րածութիւն անցել է 11 ժամում, այս
էլ ամենալատ առաջու ճանապարհով։

Դուբրանց, հագտ. 19-ից (51-ից)
«Daily News»-ին հաւաքում են, թէ
այստեղ ամառը լիւրս դարձացած ևս
այն բանի շամար, որ անգլիացիները
բաւարար չափով չեն նախապատրաս-
տում պատերազմի համար և նստա-
լում բուրաւը չափով անգլիական զօրք
չկայ։ Մանուկը կատարած են դի-
նոստրական իշխանութեան դէմ, որը չի
կարողանում ժամանակին օգնական զօր-
քեր հասցնել։ Բազմաթիւ անգլիացիներ-
ի գերի ընկնիլն աւելացնում է ընդհա-
նոր դժգոհութիւնը։

«Daily Mail»-ի գիւնդարական թղթ-
թուղթը հաղորդում է, որ Լէյդ Սմիթը
պաշարած բոլորների թիւը անգլիացի
զլլակաւորապէս Կիլմեյրէյի թիւը անգլիացի
են, որոնք յայտնի են ֆրանսիական
Կիլմեյրէյի թիւը անգլիացի անունով։ Այդ
թիւը անգլիացի անգլիական թիւը
որ շուտ չեն կիցկանում. ինչ վարքե-
րում է ուսմանը, բոլորները շատ ունի-
նում են։ Պրեքտի գործարարների դը-
ժակայինը ընդամենն երկու ամիս է, որ
վարձեկը են տրանսկապի ուժաճիւր-

ներին, թէ ինչպէս պէտք է գործ ա-
ծեն ինչպիսի թեղանթները. ինչ որ
նրա զարգացում մի ամիս ժամանակ
էլ անհնարին, ապա, նոյն գործակա-
ների անցիլով, բոլորներն ամենալա-
ւորաճիւրքը կըդառնային աշխար-
հում։

Պաշտօնական անուանացուցիկից
երևում է, որ Սլէյ-Սմիթի մօտ հոկ-
տեմբերի 30-ին կատարւած ճակատա-
մարտի մէջ սպանուած է 54 հոգի և
վիրավորւած է 229 հոգի։ Անհետ կո-
րել են 484 հոգի, Այդ ցուցակի մէջ
չեն մտել իտալիական հրացանաձի-
ները, որոնց թիւը ճշտու յայտնի չէ։

Անգլիական լրագրողների թղթակց-
ները և գիւնդարական միջնորդութիւն
աշխատում են հանգստացնել հասարա-
կաց կարծիքը, ամեն կերպ նուազեց-
նելով անգլիական զօրքերի կրած պար-
տութիւնների չափն ու նշանակութիւնը։
Սակայն կան լրագրողներ, որոնք չեն կա-
մենում ճշմարտութիւնը ծածկել։ «Stan-
dard»-ը գիւնդարական միջնորդութեա-
նը մեղադրում է այն բանում, որ նա
շարունակ չափազանցած է հրատարա-
կել անգլիացիների յաղթութիւնները,
իսկ պարտութիւնները ծածկել է։ Այս-
պէս, օրինակ, միջնորդութիւնը հազար
գէլ էր, թէ հուսարները մի գոյն է
գերի ընկել, մինչդեռ այժմ յայտնի է,
որ այժմ մի ուրիշ հեծելազորու է
նոյն վիճակին է ենթարկուել։ Բացի
զրանից, նոյն լրագրող պնդում է, որ
գիւնդարական միջնորդութեան մէջ նոր
հեռագիր է ստացուած գեներալ Ուայ-
տից, բայց չեն վստահուում այդ հե-
ռագիրը հրատարակել։ Ծանոթայն ոչ ոք
այն հանգամանքը, որ մամուլին գէլ մի
տեղեկութիւն չի հաղորդում միջն-
որդութիւնից, շատ երկիւղալի նշան է
հանդիսանում։ Պարզ է, որ միջնորդու-
թեան մէջ միայն վատ տեղեկութիւն-
ներ են ստացուած, այլապէս չէին յա-
պաղել այդ տեղեկութիւնները հրատա-
րակութեան տալու։

ՀԵՐԱԳՐՆԵՐ

ՊԱՐԻՑ, 28 հոկտեմբերի.—Լիւբեք-
բուրգի պալատի առաջ միջոցներ են
ձեռք առնուած կարգը պահպանելու
համար, բայց երկեկութիւն չի դա-
րարեցնում։ Գաղափար անգործութիւն
է տիրում։ Նկատելի է հակադրեակաւ,
սպաւալական և արքայական իմպերի մի
քանի պարագայութիւնների ներկայութիւնը։
Ուստիկանութիւնը ոչ մի համալսում
թող չի տալիս։ Մի փոքրիկ միջոցաւ
պատահեց վկանել սենեակում, ուր
Լիւբեքտեքի ցոյցեր արին, որի ժամանակ
թշուաճայն բառեր էին աղագրակում
բարձրագոյն դատարանի անդամները
հայտնին։ Բոլոր մեղադրեալները փոխա-
դրուած են Լիւբեքտեքի պալատի ա-
ռաւոտան և տեղաւորուած են բանտա-
տեսաններում։ Մեղադրեալների փա-
տարաններն ու ազգականներն սկսե-
ցին հասնել կէսօրին։ Փալիբը դա-
տարանի դռնը մտաւ օրուայ ժամը
1-ին դատարանի անդամները հետ և
հրաման տուեց ներս բերելու մեղա-
դրեալներին, որոնք և մտան հասարակա-
պետական գաղափարի հետ հասարա-
կութեան համար նշանակուած երկու վեր-
նայարկին էլ լիքն են ժողովրդով։ Մեծ
կենդանութիւն է տիրում։ Սնանածակ-
ների անոնները կարգաւ, երեւց, որ
տանտնիկը բացառաւ են։ Փալիբը
սկսեց կանչել մեղադրեալներին. ամենքն
իրենց ներկայութիւնը յայտնեցին հաս-
տատուն ձայնով։ Դիւրեւ չէր իւր արհես-
տի մասին տրուած հարցին պատասխա-
նեց. «Պաշտպան ժողովրդի իրաւունք
ներս»։ Դատարանի քարտուարն ընդհա-
նոր անուանութեան մէջ կարգում է
մեղադրեալներին դատի մասնելու հրա-
մանը և սկսում է կարգաւ մեղադրական
ճառը։

ԲԵՐԼԻՆ.—«Deutsche Tageszeit.»-ի
մէջ հրատարակուած է Ամստերդամից
ստացուած մի հեռագիր, որով հաղորդ-
ւում է, թէ Եւրոպայի լուր է չըլում, որ
իւր թէ Լէյդ-Սմիթից զօրքը գուրս կա-
նով, նրանից 2000 հոգի կտրուել և գե-
րի է ընկել բոլորների ձեռքը։

ՊԱՐԻՑ, 29 հոկտեմբերի.—Լիւբեք-
բուրգի շուրջն անգործութիւն է տիրում.
վկանելը, մօտ 400 հոգի, որոնք աղ-
մուկ էին բարձրացնում նիստի ժամա-
նակ և շարունակում էին աղմուկ գուրս
զալիս, գուրս թողնուեցին դատարանից
տաս-տաս հոգի միասին։

ԲԵՐԼԻՆ.—Առաւօտայ լրագրողները
հազարում են Պարիզի վրայով այստեղ
ստացուած մի լուր, թէ գեներալ Ուայ-
տին արձակել է իւր բոլոր գնդակնե-
րը և այդ պատճառով ստիպուած էր
անձնատուր լինել։ Զնորհիւ Եօսանէն-
բուրգից և Պրեստիւրից բերուած թըն-
դանութիւնների, բոլորները կարողացել
էին դանթներ, բոլորները կարողացել էին
այնքան ժառանգ Լէյդ-Սմիթին, որ
Ուայտն ստիպուած էր ինչինչերային
5-րդ գունդն ուղարկել Լուկա Մէյրի
գէմէ Այդ գունդը մեծ կորուստներ ու-
նեցաւ և յետ նետուեց զէպի Լէյդ-
Սմիթ։

ԵՄԿՈՐԹ.—Հաւատարմ աղբիւրից հա-
ղորդում են, որ Կոնիցան բոլորների
ձեռքն է ընկել։

ՊԱՐԻՑ.—Բարձրագոյն դատարանը։
Մեղադրական ճառի ընթերցումը վեր-
ջացաւ 3 ժ. 35 ր. առանց միջնորդակե-
րի նախագահն առաջարկեց գուրս տա-
նել մեղադրեալներին, և նիստն ընդհա-
տուեց։ Ժամը 4-ին նիստը նորոգուեց.
4 ժ. 40 ր. մեղադրեալներին ներս բե-
րին։ Մի քանի փառաբաններ կըլու-
կացուեցին նիստում, որոնց մէջ
աղագրուցանում են, որ սեպտեմբերի
6-ի նիստին ներկայ չեղող սենատական
ների իրաւունք չունին մասնակցելու
ներկայ նիստին։ Այդ հանգում պարկու-
րը միջոց թողնում է բարձրագոյն դա-
տարանին։ Փալիբն ասում է, թէ դա-
տարանն անպակշռ գաղափար խորհր-
դակցութիւն կունենայ և հրապարակա-
կան նիստը կըլիստաճուի վաղուան։
Նիստը փակուած է։

Բուրբուրեան պալատի կողմանցներում
ասում են, թէ կառավարութիւնը մտա-
ղիւ է նախաձեռնութիւն յանձն առնել
Դեպքութիւն գործի հետ կապ ունեցող
բոլոր յանցանքներին ներում չնորհե-
լու։

ՊԱՐԻՑ.—Բարձրագոյն դատարանի
գաղափար խորհրդակցութիւնը վերջապա-
ւած 6-ին։ Փառաբանների կըլուկա-
ցութիւններն ընդունուած են 180 ձայ-
նով ընդդէմ 60-ի։ Փալիբը դէմ էր
եղադրուցութիւններին։

ԼՈՆԴՈՆ.—«Daily News»-ին հոկտեմ-
բերի 25-ին հեռագրում են, որ բոլոր-
ները մի բարձրութիւն գործ Զեմ-Առնի
վրայով առաջ է շարժուել զէպի Կլին-
ստան։ Կոնստանդից զէպի հիւսիս
գնաւուած կատարվել յօդ է ցնդեցնում։

Կոնստանդից «Daily Mail»-ին հեռա-
գրում են, որ բոլորները գրուել են
Վենետիկաւոր։

ԴՈՆԴՈՆ.—25 հոկտեմբերի.—Այստեղ
ժամանեց Զիլիվիլ հոլաւայի պրինց
Խրիստիանը և ուղեւորուեց զէպի երկրի
խորքը։ Թէ և բանից երեւց, որ Լէյդ-
Սմիթի մօտ անգլիացիների ունե-
ցած յաջողութիւնների մասին տեղա-
ցնելի հաղորդուածները չափազան-
ցուած էին, այնուամենայնիւ տարակոյս
չկայ, ըստ երևոյթին, որ հոկտեմբերի
21-ին և 22-ին քաղաքի հարստային և
արեւմտեան կողմը լուրջ ճակատամարտ
ներ են եղել, որոնք մէջ բոլորները նը-
շանաւոր կորուստներ են ունեցել, իսկ
անգլիացիները—համեմատաբար անը-
շան։

ԼՈՆԴՈՆ.—«Times»-ի հեռագիր Լո-
րենցո-Մարկիզից, հոկտեմբերի 25-ից։
Դեպքում ծովածոցում գտնուում են
գաղափար ոտականութեան բեռնափոխ
գործակալներ, որոնք տեղեկութիւններ

են հաւաքում անգլիական զօրքերի տե-
ղափոխութիւնների մասին։

Հեռագիր թէլը Դեպքում ծովածոցի
և Դեպքում միջև ոչ թէ կտրուած,
այլ ոչնչացած է փոթորիկ ժամանակ։

ԼՈՆԴՈՆ.—Այստեղի լրագրողները հա-
ղորդում են, որ Բուլիլիւում և Դաւեն-
պրուում հրաման է ստացուած անմի-
ջապէս կեդրոնացնելու պաշարողական
ուժաճիւր զօրքը։

ՊԱՐԻՑ.—Բարձրագոյն դատարանի
Նիստը բացուեց կէսօրից յետոյ ժամը
1-ին. իսկ ներս բերուեցին մեղադրեալ-
ները, և քարտուղարն սկսեց մի առ մի
կանչել սենատականների անունները։

ՎԵՆԵՑ.—«Fremden-blatt»-ը, քննե-
լով Սամայի կղզիների վերաբերմամբ
կայացած համաձայնութիւնը, ասում է,
որ Գերմանիայի համար խիստ կարեւոր
նշանակութիւն ունի մի կողմից Անգլիայի
և Ամերիկայի և միւս կողմից Ռուսիայի
համա հարեան պիտուեց ինչների հետ
բարեկամական յարաբերութիւններ պահ-
պանել։ Այն օրը, երբ Սամայի մասին
տեղի ունեցաւ Կայսերի տեսակցու-
թիւնը, արժանի է ասանձին տեղ դա-
ւալու քաղաքական ջրնիկում։ Ե Նկա-
տի ունեցալով մեր բարեկամական յա-
րաբերութիւնը զէպի Ռուսիան և Անգ-
լիան,—աւելցնում է լրագրողը,—մենք
մասնակի չենք անում այդ բանը գործ-
նակութեան կրկնակի զգացումով, որով-
հետեւ մեզ համար ոչինչ աւելի հաճելի
չի լինիլ քան այն, որ մեր գաղափարին
սպարում է կատարեալ համաձայնութեան
մէջ մեզ բարեկամ պիտուեց ինչների
հետ։

ՆԵՒԵՐՈՒՄ.—Այստեղի մամուլը Սա-
մայի մասին կայացած համաձայնու-
թեանը վերաբերում է բոլորովին բա-
րեհաճ կերպով և ոչ մի լուրջ առտը-
կութիւն չի անում Միացեալ Նահանգ-
ների այդ համաձայնութեանը յարեալու
դէմ։ «New-York Tribune»-ն ողջա-
նում է յիշեալ համաձայնութիւնը, ու
ընդհանուր դա հաւաստաբար է երեք պե-
տութիւններին.—Անգլիայի, Ամերիկայի և
Գերմանիայի իւրաքանչեւ իրաւունք
նախաձեռնութեան «New-Yorker Statzeitung»-ը մաս-
նակի է անում արտաքին գործերի
միջնորդ Փոն-Ռիւլի գիւնդարական
փառաւոր հմտութիւնն ու հաստատա-
կանութիւն, որոնց շնորհիւ նրան տշո-
ղուեց մեծ յաղթութիւն տանել, ու-
նանց ճանաչող զօրի միջոցներ զիմու-
ել։ ԳՈՐԻՍ.—Սուլիսանը կամենալով

իւր կարեկցութիւնը յայտնել մեծ վեղ-
բին որդու սպանման համար, դրամա-
կան մեծ նուէր տուեց նրան։

Ֆինանսների միջնորդութիւնը վճա-
րեց մի ամսուայ ռոճիկը պետական
բոլոր պաշտօնականներին, որոնք ահա
վեց ամիս է արդէն, որ ռոճիկ չեն
ստանում։

ՊԱՐԻՑ.—Բարձրագոյն դատարանի վե-
րական անունները ընթերցումը կա-
տարւում է մեծ աղմուկի մէջ։ Նախա-
գահը մեղադրեալներին առաջարկում
է, որ լուրջութեան պահանջներով Պրին-
ցերի բողոքում է, որ երեկ մեղադրեա-
կան ճառը կարգաւ վկանելը բացա-
կայ էին։ Դատական ոտականը գուրս
է ասում Պրին-Միւրուն։ Երբ սկսեցին
կանչել գնդապետ Մանայիլին, մի սար-
սափելի աղմուկ ընկաւ։ Մի քանի վկա-
ներ աղագրուած են «Կեցցէ՛ Դերեւը,
կեցցէ՛ Դերուկը, կըլինէ՛ Դերուկը»։
Դաշինի գուան ետեւից լուծում են մա-
սիկէի ձայները։ Դերեւն ու Դերու-
կը լուստի բողոքում են վերնայարկե-
րից լուսող տղապաններ զէմ։ Մի կայ
գուրում է բարձրագոյն ձայնով «Կեցցէ՛
Դերուկը, կեցցէ՛ Դերուկը»։ Նախագահը
հրամայում է, որ նրան ձերբակալեն։ Մի
քանի մեղադրեալներ վեր են թռչում
իրենց տեղից և, աղմուկի մէջ, լուստի
բողոքում են։ Վկաները կանչը վերջա-
ցած է։ Պրինցերն ասում է, թէ չի
մեղադրել ցուցարար վկաններին։ Փալիբ
ըր հրամայում է աղատ թողնել ձերբա-
կալուած վկային, որից յետոյ կարգու-

են հաւաքում անգլիական զօրքերի տե-
ղափոխութիւնների մասին։

Հեռագիր թէլը Դեպքում ծովածոցի
և Դեպքում միջև ոչ թէ կտրուած,
այլ ոչնչացած է փոթորիկ ժամանակ։

ԼՈՆԴՈՆ.—Այստեղի լրագրողները հա-
ղորդում են, որ Բուլիլիւում և Դաւեն-
պրուում հրաման է ստացուած անմի-
ջապէս կեդրոնացնելու պաշարողական
ուժաճիւր զօրքը։

ՊԱՐԻՑ.—Բարձրագոյն դատարանի
Նիստը բացուեց կէսօրից յետոյ ժամը
1-ին. իսկ ներս բերուեցին մեղադրեալ-
ները, և քարտուղարն սկսեց մի առ մի
կանչել սենատականների անունները։

ՎԵՆԵՑ.—«Fremden-blatt»-ը, քննե-
լով Սամայի կղզիների վերաբերմամբ
կայացած համաձայնութիւնը, ասում է,
որ Գերմանիայի համար խիստ կարեւոր
նշանակութիւն ունի մի կողմից Անգլիայի
և Ամերիկայի և միւս կողմից Ռուսիայի
համա հարեան պիտուեց

